

MAGYAR HADI SZABÁLYZATOK GYŰJTEMÉNYE.

I.

A MAGYAR LOVASSÁG REGULAMENTUMA 1722.

HARMADIK RÉSZ.

Egy compagníának kiálltása, megh indulása, bé szállása, s egyéb observatiója következőképpen az egész regimentnek.

APRÁL és közembertől fogva nyeregjártó s kovácsok¹ inclusive, az strásamester allíttya ki az compagníát két egy eránzó réndben, melyre az tisztek oda érkezhén, ki ki az maga helire áll, ugmint az kapitan in fronte az compagnia előtt, az zászlótartó maga zászlójával az első rendnek közepén az kapitány után, az hadnagy pedigh az második rendnek közepe után, mind egy két kis lépéssel, melly distantiát az kapitan elől is observál, az strásamester ellenben ugyan az hátsó rendnek job szárnyán a honnend, ha el köll is néha egy s más dispositiókra nézve menni, tehát helljesebben essik, hogy az utolsó rendből macsirozon a proportione factae prioris aequalis subdivisionis, hogy sem az elsőből, más az ezen utolsó rendnek szárnyárul mind az két rendre is jobban vigyázhat: az két rend közt is szokott ugyan állítatni, mindazonáltal ez is alkalmatlan minálunk; vagy oldalas: az három kapral az első rendnek két szárnyára s az utóbbénak bal szárnyára helhesztetik. Distantiája az rendölteknek rendeknek leghfölleb két ló hosza, egymás mellyet pedigh ugy álljon az nép, hogy ne szorongassák magokat, de térességhe se hadgyon.

¹ kovácsig.

2. Az midőn a kapitány jelen nincsen az hadnagy nyomakodik az compagnia eleépen ¹ az strásamester pedigh helette zárja az compagniát.

3. Zászlóját az corneth mégh az leibcompagniabeli se adgya ki soha is az kezibül, hanem ha kapitány, kapitány-laidinant vagy hadnagy jelen nem volna s maghának köllene az compagniát comendérozni, tali casu az zászlóját az üdösbik kaprálnek adgya hordozni, magha pedigh a standárszijat az derekára bocsássá ott össze kapcsolván, de solitő kardot vonnyon és az compagnia elejben álljon, olly compagniánál mindazonáltal, ahol a zászlótartónak hadnagy titulussa vagyon, observáltatik, hogy az tituláris hadnagy az compagnie előtt az kapitányak ² ball kezérül áll kévont fegyverrel, az zászlót pedigh egy kaprál vagy az üdösbik katonaságh közül valameljék hordozá.

4. Valaki az compagniát comendéroza eötet illeti, hogy az kapitány heliben az compagnia elöt álljon.

5. Midőn a strásamester concludálja az compagniát (communter két nyelvbül formálván ezen szót, schlieszolja azaz hátul jár) akkor oldalos az üdösbik kaprál, ut proxime præmissum az strásamester helirül in fine, de alkalmatossab, ha ennek in principio attingált heljre az második rendben job szárnyára ál, mert az oldalozással az rendek közt magha is sokszor inkább turbatiot tizen, elvivin mind az hadnagynak, mind az utolsó rendnek prospectusát, kívül pedigh toto tempore oldaljani et quasi continuo præceptorkodni sem illik s ha mi nevezetes in observantia occurralna, álló heljibül szóval is mint egyik ugy másik fő vagy all tisztül ³ remedeáltathatik; hogy ha pedigh az üdösbik kaprál viseli az zászlót az második suppleálja.

6. Comendansa lévén az compagnianak az corneth, az strásamester pedigh absens, az üdösb kaprál viszi ennek vighez functióját az compagnianál, az második kaprál ellenben hordozá a zászlót.

7. Azomban az compagnia kialljtása föllebb két rendben attingáltatot, mivel az lovasságnál ritkán formáltatik többben, de ha három rendben allétatnék, tehát observáltatik, hogy az középső renzhez alltisztt sohasem szokot subdividáltatni.

8. Vigyázon pedigh az strásamester, hogy az compagnia kialljtásakor egyenetlen magosságu emberek egyövé ne essenek, hanem amint egyaranzósághok az rendekben leghinkab özveillik, ugy proportionálja,

¹ eleében.

² kapitánynak.

³ altiszttül.

és az melljet az divisioknak fölosztásakor ha mint az két (vagy három) rendben egyaránzó képpen nem esnék az nép, tehát az utolsó rendben maradjon kevesebb.

9. Harczokoz s ellenséghez elöt való egyéb szolgálatokban az üdösb és próbált katonák állítassanak az első rendben mint nagyob praecautiora, mint böcsültre nézve, de ahol az compagnia csak parádára, s afféle curiális solennitásra nyomakodik ki, azokat köl az első rendben állítatni, az kik tacsatossabbak és egyirantosságokra nézve jobban öszve illenek, és némelj réghit, aki talán nem szintin oly marciális ábrázatot mutatna az hátulsóban.

10. Az megh indulásra három egyirányos divisióban, tudniillik az két szárnya és közepe, osztatik föl, az compagnia mindenkor praevie az strásamester által.

11. Valamedik az compagniának ellenséghez¹ mezzeje azaz téressegehe vagyon az megh indulásával, mindaddigh eghisz frontal macséroz, de szorosodván az terrenum, divitio vagy vonás szerint proseqváltatik az utazás.

12. Némelj regimenteknél az közepérül, némeljeknél az szárnyokul abmacséroznak az compagniak, ezen utóbbi mód tecest² inkább az regimenteknek in praesenti saeculo már föl venni, mind hogy³ áll képpen⁴ az zászló az compagniának közepire esvén, mi defilirozásokban s afféle sorosságokban⁵ aholl kiválóképpen ellensegtül is tartani köll jobban protegáltathatik és elől, vagy hátuljáróban nem exponáltatik.

13. Midőn az terrenum nem engedi, hogy egyisz divisióval macsirozhassék az compagnia, eötet ottan föll osztja a strásamester az compagniat zughban azaz vonyászban E. G. minden rendben lívín harmincz ember, és ezek három divisióban ell nem takarodhatnának egyaránzó rendekben, az strásamester megh vizsgálja az téresseghet, hat vagy ött térhet-e ell egymás mellett, és ugy ött vagy hat vonyásban osztja: hogyha pedigh valamelj ember fölössen maradna azt az első és hátusó sorban köll hadnj, egyibéránt az illjen alkalmatosságah azokra essik máskint is leghinkább.

14. Sokszor történik, hogy az utaknak s passusoknak nagy soros-

¹ elégséges.

² tetszett.

³ minthogy.

⁴ ilyképen.

⁵ szorosságokban.

sága miatt contramacsérozni, vagy egyenkint is költetik defilírozni, s holott s kivált hidakon ritkábban és valamint az elsők inviáltatnak ugy menyen az többi utánnok való ember is foljvast, egymásra ne léptessenek s mi alkalmatlansághot ne okozanak, vagy megh szorulást.

15. Ezekben s több effélikben pedigh minden egyenetlenség és confusio igyen könnyen elltávozthatatik csak az kapitány vagy compagnia comendansa annak szükséghe, rende s módgya szerint comendérozon, a szolgálatokat exacte értvin s meg ne endegye¹ az alljatta való fő, vagy all tisztinek, hogy egyike eszt, az másika mást kiálcson, melj által kétséghe kívül confusioban hozattatik az katonaságh, nem tudván a sok közül kinek fogadgya szavát; hanem maga egyedül parancsolyon és ativók legyenek minnyájan,

16. Kiérvin az sorosságbul, avagy valamel hidrul az elsők mindgyárt az leghközeleb levő téreszségen megh állanak, és valamint vagy sorosság, vagy hídra való bimenyetelek előtt macséroztak, ugy formálak magokat egymás után vagy aufmaresban és ugy kezdgyék ésmit előbbeni marcsokat, vagy amint az conjecturák hoszák magokkal.

17. Az megh indulása akar tábor heljbül, s akar qvartéljbul az compagniának mindenkor kivont fegyverrel, zászlóval és trombitaszóval mégyen víghez, s ugy is continuáltatik, ahol az kapitánynak is kötelességhe, ámbár az compagnia csak maghanyosan légyen is, hogy fegyvert vonnyon, és ha ellefejtteni, vagy mi más consideratioibul ellmulatná, oly sensitivus hadnagya lehet, hatalmában lévén, ott azonnal eltíteti az fegyvert a népel.

18. Akar az szárnyakrul, s akar az közepérül abmacsérorton az compagnia mindenkor az kapitány in capite avant-gvardiál, az hadnagya pedigh concludal (schliesol) retro-gvardiában és az trombitás az kapitány elöt illendő distantiában megyen.

19. Valaminémő formalitással és rendtartással az compagnia abmacséroz, azonképpen aufmacséroz is cum observatione, ha az szarnakrul esik az abmares, s ha jobrul, tehát balrul aufmacseroztatik et e contra néha balrul, s néha jobrul kezdődik pedigh a melljékehez az directa inviatio legh közelljéb esik: az hoszas utazásokban azomban mindennap alternálnak az szárnyak.

Hogy ha két, három vagy töb compagnia egy heljbül együt megh indul, egyszermind vonnak ugyan fegyvert és az trombitákat is megh fujattyák, de a midőn azon heljt már elhatták, a hol az első compagnia lefujat s eltíteti az fegyvert (táborbul a midőn az mezzei

¹ engedje.

strását ellhalladgya, statioban az heljsígin kévül) a többi még egymás után arra az heljre, a hol az első lefujás kezdődöt, nem érnek, addigh egyikre sem fujhat le, hanem continuállják oda érvén pedigh akor fujattatnak eök is le, és az fegyvert is akkor tétetik el: hasonlóképpen ahol ismint megh szállanak, az melj heljen az első kezd fujatni, és fegyvert vonnj, ugyanott kezdik a többi is, és nem előb, bevárván aufmaresban egymást az comenderozó tiszt szállása előtt, ugyan egyszersmind lefujattatnak, és beszálléták az népet, vagy ha mezőben kölletik megh szállani előb az kijedezett camperozó numerusiban szokás szerint benyomakodtattyák az népet s ugyan fujattatik le az fegyvernek letitelére, és egyszersmind le is szállanak.

Campamentumban való benyomakodáskor akar, csak egy s két compagnia s akar az eghis compagniak regimentestül marcséroznak, ahol az első keszd trombitát fujatni, az mezzei strása előtt tudniillik, és fegyvert fogatnyi, ugyanazon heljt fújatnak s fogatnak fegyvert, a többi is egymás után oda érvin és se ellób, se utób.

Az regiment kijedzet táborheljre érkezvin pedigh minden compagnia tartózkodás nélkül az magha tábori kimért Qvartelji numerusához egyenes léniában csavarodván (itt vigyázanak az tisztek, az rendek meg ne hajulanak, hanem ad filum csavarodgyanak) eghis frontal nyomakodgyík, és az többi compagniakkal hasonló léniában allapodgyík meg, méglen az eghis compagniak helyeket nem attingáltak, akkor egyszersmind az hadnagy, vagy hadnagyok az zászlók eleibe léptetnek, és az zászlótartót az mellyette lévő két emberrel mind zászlóstul, mi ággal vagy más jellel kijedzetett, zászló heljére viszi, és az jelen belől, jobra vagy balra az szárnyak rangja szerint megh fordíttya s contrafrontéroza eöket, hollot ipso facto az compagnia is job és balra, ebben is az szárnyak rangját observálván mind az két rendit az heljre numerussában egyenkint defiliroztattya, hosszszatában egymás mellé álván és arcszal az sátorok helje kijedzise fele fordulván, mellyre egyszersmind lefujattatik az fegyver ell tétetik, és leszálván mindenik rend az numerussa mélséghez képpeszt az tisztek által leszállitatnak, az lefujáskor pedigh az zászlótartó is leütvin in fronte et meditullio distantiae compagniae numeri az zászlót, az két vele levő embert leszállíttya és strásának otthadgya, méglen in continenti föllváltatik.

Ha az compagnia három rendben állítatik, és mint is kettőben reducáltatik, tehát az középső rendnek fele az első, az második fele pedigh az harmadik rendben osztatik.

Noha történetből s néha szükségből megh esik, hogy az regiment az kijedzett táborheljinek hatuljárul nyomakodik be, tali in casu ob-

serváltatik hogy mi heljest az compagnia elíri az magha táborheljre mélségét minden tartózkodás, és egyibb fák(?)¹ nélkül, azon szárnyárul melljen az rang vagyon, (zug) vonjás szerint bényomakodik e képpen, hogy az kapitány viszi az középen egész az zászló hellig, aholl az első vonjás az leibcomgagnia felé, az másik vonjás ellenben az másik felé fordul egyenlő marcsban, s consequenter az egész compagnia vonyasai ilyen alternatioval foglallyák bé az compagnia numerusokban kijedzett két rendbül álló helyeket, az sátorok numerussa felé fordulván arczal: az zászlótartó pedigh, elfordulván előtte az vonyasok, magha mellett levő két katonával, egyenessen az zászló helyéhez migyen, s ott megh állapodik, és az hadnagy az hátulját követi, vigyáztván, az utolsó vonyasok rendes fordulásokra s helyekre való állásokra, valamint az első kezdetik, melj után lefujattatik (vagy talán megh parancsoltatik, miglen az eghész regiment illy formány binyomakodik, csak akkor fujattasék le egyszersmind), kiki elteszi az fegyverit, leszál és katonai numerusshoz menvén, az pajtássághok egyéranzo lineában karókat vernek, s megh kötözik az lovakat, azután pedigh a sátorokat is, mellyekre tiszték is vigyáznak, egyéranzó sorban veretessenek, az alat azonban az szokot zászlóstrása is kiállitatik az már leütött zászlóhoz, és az mellete az előt maradot strása föl váltatik. Az sátorokat fölvervén kiki portikáját helyire rakja, terhitül könnyebbítvén az lovát, de lenyergelni szenkinék sem szabad, méglen az regimentül minyajok egyszersmind való lenyergeltetise iránt az parancsolat ki nem adatik.

Observandum: addigh se compagnia, se regiment le nem fujat, méglen az utanna való leghközellyeb compagnia, vagy regiment maga táborhelyit nem occupálya.

Az tiszték leszállítván az népet, mindaddigh maradnak lóháton az compagnia között, méglen az lovakat meg nem kötötték, sátorokat föl nem verték és bagageajokat le nem rakták, azután megh parancsollyak, senki le ne nyergelyen, magokhoz látnak, ell érkezvin pedigh az lenyergeltetés éránt az regiment parancsolatya, lenyergeltetnek, az hadnagy az all tisztekkel megh vizsgálja az lovaknak hátát s netalántán azon az marcson valamelliket mi nyavala, vagy kár érte s reportál az kapitányának.

Mi illeti az táborhell, ha elegendő az téresség, minden compagniára egy eghis utsa adatik, de ha szűkebb az terrenum két compagnia szállattatik egy utsában, és akkor edgyik, edgyik fölött, az másik

¹ Talán facon.

másikat occupálja, az két zászlót pedig az kijezett helyen egymás mellé állíttják, squadron szerint formálván maghokat és szokszor úgy is macsiroznak, s operálnak, következőképen egy aranzó formalitással cselekesznek minden occurentiákban, az squadronokat pedig ugy szokták formálni, hogy az leib, mint egy karabinyos compagnia, magában egyet tiszten, az oberster és utolsó compagnia együtt a másikat csinálja, consequenter oberstlaidinant, oberstvachtmeister, üdős kapitány, és utánna való, az utolsó compagniatul fölfelé vesznek in ordine egyet magok mellé, és az két középső compagnia is egyet formál.

Közli: Dr. TÓTH ZOLTÁN.

II.

A KHEVENHÜLLER-FÉLE HADI UTASÍTÁS.

(Második közlemény.)

Miképpen ő Főlfége Gyalog Regementyei Rendöltetnek, és mi-voltokkoz képeft, föl Ofztattnak.

N. Comandó Tempo

Ízó.

23	<i>Fél-jobbra</i>	1	Az ember jobb lábával elő-lépvén puskáját
	† <i>effjék a' Pagnéta.</i>		előtte tartya, ugy hogy a' tsévéjje az órra felé légyen.
		2	Fél-jobbra meg-fordulván, bal-lábra áll.
		3	Eleiben fordittya fegyverét, jobb-lábával hátra lépvén.
24	<i>Balra elő</i>	1	Jobb lábával elő lép, fegyverét előtte tartya,
	† <i>áll.</i>		ugy hogy a' Tsévéjje az ábrázottya felé esék.
		2	Meg-fordul fél-ballra.
		3	Jobb-lábbal megént hátra lép, és a' Pagnétát hegyével alább erefsti (jobb karját föllebb emelven mint az ember köldöke a' talpatúl) hogy egyeneffen dőffheffen.
25	— — —	—	Valamint a' fordulás fél-jobb, és fél-ballra lett,
	†		ugy a' fordulások jobb- és bal-meg-fordulásra esnek és szem közben állittattnak, egyedül ez a' külömbözés hogy egézfzen meg-köl fordulni, és fzemközben álloni.

- 26 *A' Fegyvert* 1 Jobb-lábbal előre lép, a' fegyver igyeneffen
 † *ballra fordítjad.* tartatik ugy, mint ha a' kéz magától szabadon
 tsűkkenne.
 2 Jobb-kézzeel a' Tséve végéig föl nyul.
 3 Jobb-lábbal elő-lép, és fegyverét ballra fordítja.
- 27 *Vedd-le a'* 1 A' tsévérül a' Pagnettát le fzedi, de a' tséve
 † *Pagnettát,* végin a' Lyukánál tartya.
tédd helére.
 2 Hüvellyében tafzittya.
 3 Puskájját megént a' tséve végénél meg-fogja.
- 28 *Præsentály.* 1 Fegyverét előtte oldalrul le-erefzti.
 † 2 Jobb-kezéveel a' sárkanyon alul fogja.
 3 Ball-lábán jobbra fordul és præsentál.
- 29 *Lábhoz.* 1 Puskájját jobb felül le tsűkcenti.
 † 2 Jobb-kezéveel a' tséve végét fogja.
 3 Jobb-lábbal elő-lép és fegyverét melléje le-erefzti.
- 30 *Tedd le.* 1 Jobb-kezét le-erefzti, jobb-lába farkával meg-
 † fordul a' fegyvere Agya véginél, hogy az Atzéllya belül állyon.
 2 Jobb-lábbal előre lép, fegyverét le-botsáttya, bal-kezét hátul a' Derékán tartván.
 3 Fegyver nélkül föl áll, és lábát megént helére fordítja.
- 31 *Vedd föl.* 1 Jobb-lábbal a' Sarkán, a' Puska ágya fejénél
 † fölfele meg-fordul.
 2 Ball-lábbal előre lép, és fegyverét jobb-kezéveel a' közepin meg-fogja.
 3 Föl-emeli, és a' kezét a' Tséve végéig föl tfufztattya, ugy egyfzer-is mind jobb lábát, a' farkán, helre fordítja.
- 32 *Hátra felé* 1 Ugy állittya fegyverét, hogy a' Pötkkőló ellen-
 † *tedd le.* kezőjje lába, az Atzéllya penig ki felé légyen, bal kezéveel a' Derekan tartya hátul Lódingját.
 2 Jobb-lábával hátra lép, le fekteti fegyverét, hogy az Atzéllya föllül légyen.
 3 Föll-áll és jobb lábával megént az Agyához lép.

- 33 *Vedd föl.*
‡
- 1 Jobb-lábbal hátra lép, fegyverét a' tséve végénél meg-fogja.
 - 2 Magával föl-emeli, és ismét hellre áll.
 - 3 Fordította fegyverét, úgy hogy az Atzéllya és tsévéjje kívül állyon, és a' Pótzkölő ellenkezőjje elől légyen.
- 34 *Præfentály.*
‡
- 1 Jobb-kezét a' puskájján le-ereszti, és jobb-felül eleiben állította.
 - 2 Ball-kezevel az Atzélon föllül fogja, úgy, hogy a' tséve hátul légyen, és a' fegyver föl álva tartásék.
 - 3 Jobb-kezevel a' sárkányon alul fogja, jobb-lábalával hátra lép, és præfentál.
- 35 *Fordítva*
‡ *vállodra.*
- 1 A' nép a' Puskájja-ágya fejét, eleiben föl-állította, úgy hogy igyeneffen föl légyen, és a' vezfző az ábrázottya felé efsék, fordított ball-kezétt alul, egy arasznyira jobb-kezevel föl-emeli, és egy-fzerismind ballal a' tséve végitül előre egy tenyéryni fzelefségre meg-fogja.
 - 2 Puskájját vállára teszi, úgy hogy az Atzéllya föllül légyen.
 - 3 Jobb-kezét le-botsáttya és igy puskájját, jól-magallann vífzi.
- 36 *Præfentáld.*
‡
- 1 Jobb-kezevel fegyverét a' középen meg-fogja.
 - 2 Föl-emeli fegyverét és előtte tartya, úgy hogy, az Atzéllya: kívül állyon, és a' Puska-ágya feje, föl-felé fzolgállyon, a' vezfzeje az óra felé legyen, és a' bal-keze fordítva az atzél előtt meg-állyon.
 - 3 Fordított ball-kezevel a' tséve-végét föl-emeli, jobb-lábbal hátra lép, jobb-kezevel a' sárkány-utánn, meg-fogja, és præfentál.
- 37 *Ejffő ellen bé*
‡ *jödd le vidd*
fegyveredett.
- 1 Jobb-lábbal előre lép, fegyverét eleiben hozza, úgy hogy a' tsévéjje kívül légyen, jobb-keze még mind a' sárkány utánn vagyon.
 - 2 A' fegyver-Atzéllya jobb-hólna alá szorittatik, jobb-kézzevel középen tartatik, és a' tséve egy kevesé le-hajtatik.
 - 3 Jobb-kezét el-ereszti és természet fzerint le-botsáttya.

- 38 *Præsentály.* 1 A' fegyverét jobb kezével a' közepinn meg-
 † fogja.
 2 Afztot eleiben hozza úgy hogy a' tsévéjje ki-
 vül állyon, bal-kezét valamennyire az Atzélyán
 föllül, jobbikát pedig, ippen rajta-tartya.
 3 Jobb-lábával hátra lép, jobb kezével a' sár-
 kánt fogja, és præsentál.
- 39 *Temetésre* 1 A' nép fegyverét a' Tsévéjjével alá, bal-hüvek-
 † *fordítsd és* jén le botsáttya, és egy arafznyira ball-kezével
vidd fegyve- az Atzéli előtt meg-fogja úgy hogy a' feje az
redet. Agyának, föllül légyen, és a vefzlő az abra-
 zottya felé állyon.
 2 Jobb lábával előre lép, fegyverét ball-hóna
 alá, meg-hajtya, úgy hogy az Atzélyya alul lé-
 gyen, és a' tséve hátul igen le erefztfesék.
 3 Jobb-kezével meg-fogja a' ball hóna-alatt lévő
 puskát.
- 40 *Præsentály.* 1 Jobb-kézzel fegyverét a' sárkány után meg-
 † fogja.
 2 Fegyverét eleiben hozza, hogy a' tséve-vége,
 alá felé, és a' pőtzkölő igyeneffen a' izemével
 állyon, az atzél pedig kívül legyen.
 3 Jobb-lábbal hátra lép, a' tsévé-lyukát, föl-
 tartya, és fordított-bal-kézzel az Atzél előtt meg-
 fogja, és præsentál.
- 41 *Vállodra a'* 1 A' katona fegyverét magaffan előtte tartya,
 † *fegyvert.* jobb lábát ballal egy-erányoffan, az Agya fejét
 meg-fordittya, hogy a' vefzlője belül efsék,
 és a' ball-kezét az Agya-fejére a' jobbon alul
 tefzi.
 2 Fegyverét ball-vállára tefzi, (úgy hogy még a'
 fejét fem mozdittya) mind a' két kezével, és a'
 pőtzkölő kengyelét, a' mellére szorittya.
 3 Jobb-kezét a' testye mellett le erefztfi.

A' ** Granadirofok Exercitiumja.

* Fufil, Musquetátul abban különböz, hogy ez kanóttal, amaz pedig Tűz-kű és Atzélal fül-el. Francia Országban szokás szerint minden Compagnianál 4. Fufiliers avagy illetén fegyveres vagyon, mellek a' leg-jobb Muskatérofok közül ki válogattattnak, kik szijban, ezen Puskát vállokon

vízzik a' hol-is mindenik Granadiros és Daragonyosnak illen fegyvere vagon, minden teft-örzô Compagniábann 10. ill fegyveres tartatik: Az illen Flintának 20. globittfa egy funtot nyom.

* Granadirosoknak azok hivattatnak, kik Tarfolyokban Gránátott hordoznak (ez üres golóbits, vas, Ólom, fehér-Bágyog, üveg vagy vaftag elfve ragalztott papirosbul vagon tfinálva, Puska-por és tsóppüvel keminyen meg-töltetik, és a' gyujtó Lukában nedves-Por tsévében erősítettik mellnek-is Diameterje harmad-fél-hüveknyi) és aztott az ellenség köziben vetik, ezek Gyalogok és Lovafok-is szoktak lenni kik is a' Nagy-Armádában elő-járnak. Tulajdon-képpen minden Gyálog Regimenthez egy illen Granadiros Compagnia szokott állittatnyi, kik az ütközetben elő allonak kiknek-is fegyverek egy Flinta, Pízfolt, Pagnét, Gránát-Tarfol és egy kivalaska, vagy is Baltáska.

N. Comandó Tempo

Ízó.

- 1 Ezeknek a' Flintával való gyakorlások oltatén mint a' Muskatérosoké (* Fufiliers) a' mellrül már föllebb jelentetett, a' Granáttal való Exercitium (minek utánna Puskájokat ki-lütték) így következik.
- 2 *Szija a' fegyvert.* 1 Fordulásban jobb kezével a' nép a' sárkányon alul, Flintájját meg-fogja, hogy az Atzéllya föl felé állyon.
2 Magaffan afztott eleiben tartya, hogy az Atzéllya kívül állyon, és bal-kezével a' fzijjat meg-fogja.
3 Ball-kézzel a' fzijjat jobb felé fordittya és jobb-kezével fegyverét ballra, úgy hogy a' Tséve ballra ki-állyon, vállára függefzti, és kezeit le-erefzti.
- 3 *Fogj Granátot.* 1 Jobb-lábával hátra lép, és jobb kezét föl-emeli.
2 Meg-fogja a' Gránátot jobb kezével.
3 Merő-karral, ódalt az ortzájjához hozza.
- 4 *Nyissd a' Tokot, fogj-kanótot.* 1 Ball-kezével a' Gránát tsévéjjét föl-szarkasztya (mellnek a' vége Pappyroffal bé vagon enyvezve.)
2 Ball kezét vízfza huzza, meg-fogja a' kanótott; de a' jobb hüveket a' Gránát tséve végin tartya.
3 Ki-huzza a' tűzes Kanótott a' Tokjából.
- 5 *Fuj-kanótott, vejs* 1 Ball-kezével a' Kanótott a' fzájjához hozza, meg-fujja és igyeneffen eleiben tartya.

Gránátot.

- 2 Meg-gyujtja a' Gránátot.
- 3 Ball lába farkán fél-balra fordul, előre veti a' Gránátot, úgy hogy, féll-ballra allyon, és meredek kézzel meg-áll.
- 6 *Tedd-el a' Kanótot.* 1 Mind a' két kezével a' kanót Tokját meg-fogja és a' két könyökét föl felé meghajtja.
- 2 A' két kezét természet szerint le-ereftzi.
- 3 Jobbra elő áll, ball-lábon.
- 7 *Præfentály.* 1 Jobb-kezével az ember a' szijjon kezét által bujtattya, a' mint-is ugyan bal-kezével a' sárkányon alul meg-fogja Puskájját, mell egy Tempo avagy idő alatt hamarjában ball vállára esik, úgy hogy az atzéllya alul legyen.
- 2 Ball-kezével féjénn föllül, a' szijjat által veti, fintájját ball-kezebul jobbikában fordittya, ugyan ezenn tempó alatt, ball-kézzel az Atzéllyán föllül úgy fogja, hogy az kívül légyen.
- 3 Hátra lépven jobb lábával Præfentál.
- --- --- Vállarul fegyverét le tennyi, és ismét föl venni, a' föllebbi 9. Tempo föll-tett jedzése szerint szokott lennyi, úgy keminyen változni 6. Tempo módgyára, ném külömben vállarul le, bé-takarva első ellen fegyverét vinni 6. Tempo mind egy Comandó szó által, vitetődik végben.

Szokott Exercitiumok avagy kézi-fogások a' Rövid Dárdával, (mellet * Schvains-federnek hivnak.)

* Schvainsfedern, ez rövid éles Dárda, mellnek a végén előre hegyefített vas vagon, melyrül Curtius, Haftam jungere, az az ezen Dárdát köröztül elzve kaptfolni) a' hegyitül mint egy könyöknyire köröztül széles hód formára élefitett Tfákánnya vagon.

N. Comandó Tempo szó.

- 1 Ezenn Exercitium nem igen gyakoroltatik, de még-is szükség hogy az ember tudgya miként kölletik a' Gerendákat ispékölnyi, és megént a' tuskéket le-fzednyi, mivel penig meg-történhetnék hogy az ellenség előtt bizonyos mozduláft

- vagy változáft (Movement) kőllenék tennyi, minék előtte a' Gerendák kéznél volnának, azért illik hogy tudgya az ember ezen Dárdával mi-
képpen kőllefsék bányi.
- 2 *Præfentály.* 1 Az ember jobb-kezével a' sárkányon alul meg-
fogja fegyverét, egy kevesé le-ereftzi a' Dárdát
(Schvainsfeder) kőrfőzt vasával (Anfclag) mell-
is-kőrfőztől efik, a' hegye vége penig igyeneffen
a' jobb vállán kívül, a' két kőnyőke igyenes li-
neában, föl emeltetnek.
- 2 A' Dárdával fegyverét testéhez hozza.
- 3 Fegyverét kapotsban ereftzi, jobb-lábával hátra
lép, és ugy præfentál hogy ball-karja oldalához
fzorittatik, jobbika penig egy kevesé távubb
teftétül ál.
- 3 *Lábhoz a* 1 Az ember fegyverét a' Dárda kőrfőzt kaptfo-
fegyvert. lattyan le-ereftzi, el-annyira hogy a' Tséve vege
a' Dárda (Schvainsfeder) hegyével erányozzon,
de tfak kőnnyen minden erőtetés nélkül, az
Atzéllya kívül állyon a' fegyvere penig igyené-
fen jobb-vállya felül.
- 2 Jobb-kezével meg-fogja a' Tséve végit, a' holl
jobb keze a' Dárdán és flintájján nyugfzik, és
Puskájját egy kevesé a' Dárdára nyugofztallya.
- 3 Jobb lábával elő lép, és Puskájját jobb lába
mellé le-ereftzi a' Dárdájját penig bal-lába felül.
- 4 *Tedd le* 1 Jobb-lábával a' Puska ágya feje utánn áll.
fegyvered. megfordittya lábát a' farkán, ugy hogy az ágya-
feje lapja, belül, az Atzéllya penig tefte felé ef-
sék, kezét fegyverén feléig le tfufztattya, a' darda
penig ball lába mellett meg áll.
- 2 Fegyverét Dárdájával le-bottsáttya, ugy hogy
a' Puska föllül légyen.
- 3 Fegyver nélkül a' teftét föl-emeli, és a' jobb
lábát a' ballal egy-lineában állittya.
- 5 *Vedd föl a'* 1 Jobb lábával a' Puska feje utánn áll.
fegyvered. 2 Ballal elő-lép, meg-fogja fegyverét és Dár-
dájját.

- 3 Föl-emeli afztott, meg-fordította a' lábát, és a' Puska ágya fejét, a' mint-is a kezét a' Tséve végiig föl-tfufztattya.
- 6 *Præfentály.* 1 Minden erötetés nélkül fegyverén a' jobb-kezét le-erefzti, középig.
- 2 Fegyverét mely a' Dárdával egybe kaptfolva eleiben hozza, két tenyérynire a' pötzkölőjétül.
- 3 Jobb lábával hátra lép, fegyverét horogjára erefzti, præfentállya, ball-karját melléhez szoritván, jobbikát penig killebb tartván.
- 7 *Fordította vállodra a' Fegyvert.* 1 Fegyverét Dárdájára meg-hajtya, ugy hogy ennek a' hegye a' puska tséve végivel egyezzen.
- 2 Jobb-kezével a' balon föllül meg-fogja, ugy hogy a' két hüvekje egymás ellenben légyen, fegyverét az Agya-fejével föl-fordította, egyszermind jobb lábával elő-lép, és ball-kezével egy tenyérynire a' Tséve szájjoztattyátul, fegyverét hozzá fogott dárdájával, előtte tartya, és ball-vállára erefzti.
- 3 Jobb-kezét friffen fegyverérül el-vefzi, és teste mellett le-erefzti.
- 8 *Præfentály.* 1 Meg-fogja fegyverét Dárdájával együtt a' horogjánál, egy kevesé alá erefzti.
- 2 Mind a' kettőt eleiben tartya, puskájját egy kevesé a' Dárdáján tfufztattya, fordított ball-kezével flintájját a' sárkányon alul meg-fogja hogy mind a' két hüvekjei egymás ellénében legyenek, és fegyverét Dárdával együtt meg-fordította, hogy a' puska tsévéjje belül állyon.
- 3 Jobb lábbal hátra lép, fegyverét horgalsára erefzti és præfentál.
- 9 *Eső ellen föld és vídd fegyvered.* 1 Jobb lábával elő lép és fordította fegyverét hogy a' tsévéjje kívül légyen, és jobb-keze a' balon alul.
- 2 Fegyverét Dárdájával együtt ball-hónaalá szorittya.
- 3 Jobb-kezét le-erefzti.
- 10 *Præfentály.* 1 Fegyverét ball-kezével a' Tsáklájja alul meg-fogja.

- 2 Dárdájával együtt előtte tartya úgy hogy a' Tsévéjje kívül álljon.
- 3 Ball-kezevel a' sárkányán alul meg-fogja, és fegyverét a' Tsáklájára botsáttya, jobb lábbal hátra lép, és Præsentál.
- 11 Vállodra a' 1 Ez már föllebb meg-magyarázatot.
- Fegyvert.*

Közli: Dr. SZENDREI JÁNOS.

III.

SZEGED SZAB. KIR. VÁROS NEMZETI ŐRSEREGE BETANÍTÁSÁNÁL
ELŐFORDULÓ VEZÉRSZAVAK. (1848.)

Egyesek kiképzésénél.

Fél-jobb — arcz. — Fél-bal-arcz. — Jobbra-át, arcz — balra-nézz — jobbra nézz — vagy *figyelj!*

A fegyverrel gyakorlatoknál.

Láb-hoz — válhoz — karba — iga-zodj — font-erány — vál-ra — szuronyt-le. — Szuronyt-fel — szuronyt szegezz — udvarolj — válhoz.

Imakor.

Imához-állj. — Imától-el. — Térdelj az Imához — csákót-le — csákót-föl — fel az imától — válhoz.

A lövéseknél.

Tisztelettüzet adunk — kész — célz-föl — tűz — vál-hoz.
Lövünk — kész — célz — tűz.

A sorcsapat és század kiképezésénél.

Sorba állj — csapatok balra nyiljatok s altisztek beállván jobbra-igazodj.

Két hátulsó sor *nyitódj!*

Két hátulsó sor *szorulj.*

Sor-csapat — század hátlag *lépj.* Jobbra igazodj. Balra igazodj.

Az arczvonalt hátra fordítjuk. Jobbra-át.

Az arczvonalt helyre állítjuk — jobbra át.

Soronkint jobbra — fél-jobb — indulj — lépj-lépj — állj — arcz.

Soronkint balra — félbal — indulj — lépj-lépj — állj. Figyelj! Fegyvert tölts.

A sorral — csapattal — századdal lövünk,

Sorkész — csapatkész — századkész — czélz (ha jól nem czéloznak jön — visszaállj) tűz — igazodj.

Figyelj! tisztelet-tüzet adunk — sor — csapat — vagy század kész — czélz-föl, tűz — vállhoz — udvarolj — vál-hoz, fegyvert tölts.

A kanyarodásoknál helyben.

Jobbra elkanyarodunk — jobbra kanyarodj — indulj!

Balra elkanyarodunk — balra kanyarodj — indulj!

Az arczvonal és csapatokkali menet és kanyarodásoknál.

Csapatonként jobbra indulunk — csapatonként jobbra kanyarodj — indulj — állj — balra fölkanyarodunk — balra kanyarodj — indulj — (ez balra — a fölkanyarodás ekkor jobbra esik).

Az arczvonal a helyhez képest — különféle módoni fölállítására.

Figyelj! Csapatonként jobb szárnyárul indulunk, jobb-szárny csapat indulj — balra kanyarodj — egyenest-állj.

Figyelj! balra fejlődj (deploiren) s arczvonalba állj, lépj — lépj — egyenest - állj — jobbra igazodj (ez balrul — a csapatok ekkor jobbra fejlődnek) vagy:

Az első csapat után arczvonalba állj — jobbra kanyarodj — egyenest-állj — jobbra igazodj.

Figyelj! Csapatonként jobbra indulunk s a jobb-szárnyán hadlábba (Colonne) állunk — első csapat egyenest — a többi jobbra kanyarodj — indulj, állj — hadláb indulj.

Figyelj! Soronkint jobbra — féljobb — balra fejlődj s arczvonalba állj — lépj-lépj, jobbra igazodj — (ez balra, de ekkor a fejlődés jobbra történik).

Figyelj! Egész arczvonallal indulunk — indulj — lépj-lépj — szuronyt szegezsz (a dobosnak jel a rohamra) állj! századdal lövünk.

Század kész — czélz — tűz.

A tömeg alakításánál.

Figyelj! Középről tömegbe állunk.

Félbal	} lépj-lépj.
Féljobb	

Tömeg indulj! Tömeg jobbra kanyarodj — egyenest.

Tömeg balra kanyarodj — egyenest-állj.

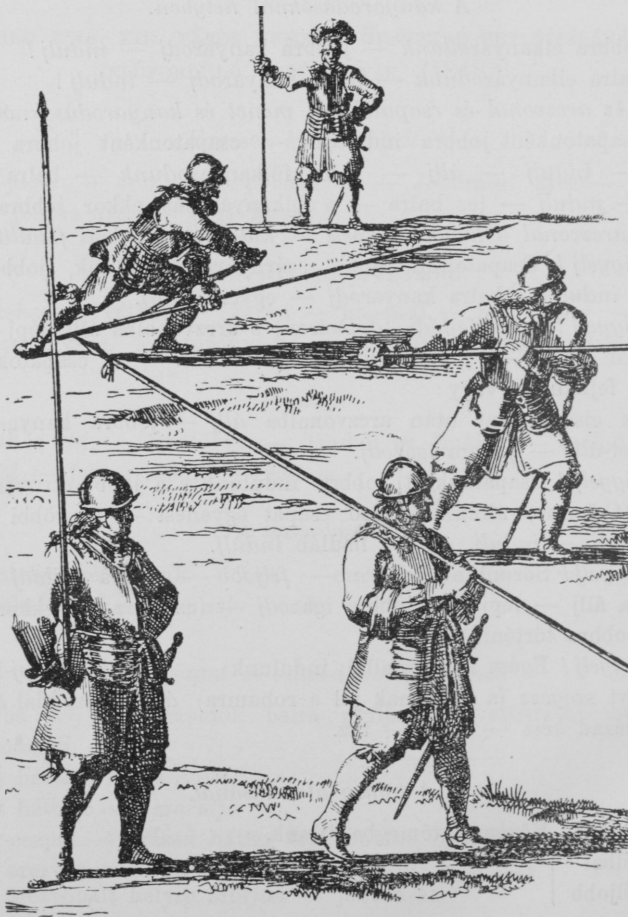
Figyelj; a tömeggel lövünk. Tömeg kész — első sor szuronyt szegez — második sor czélz — tűz — második sor a jobb és baloldalon — czélz — tűz, első sor tűz — állj.

Figyelj! a tömegből kibonyolódunk.

Félbal } lépj-lépj.¹
Féljobb }

Sz.

¹ Nyomatott Grün Jánosnál Szegeden. (1848.)

Kopjások gyakorlatai a XVII. században.

PÁLYÁZAT.

A «Hadtörténelmi Közlemények» szerkesztősége a következő pályázatokat hirdeti:

Irassék meg:

1. Fogarasi Nádasdy Ferencz tábornagy, a Mária Terézia-rend nagykeresztes vitézének élet- és jellemrajza, katonai pályafutásának beható, részletes ismertetésével.

2. Megírandó a kaszárnyák számára szánt s a magyar hadtörténelemből vett tárgyú két falikép tervezete, mely magyar harcosok hősiességét felemelő s nevelő célzattal tüntesse fel. Az illető hadtörténelmi események részletes leírása mellett gondosan egybegyűjtendő a festő számára szükséges adatok, mint az általános harczhelyzet, az esemény színhelyének rajzai és felvételei, a szereplő személyek, az akkori felszerelés, egyenruházat és fegyverzet képei, vagy pontos leírása s a tárgyra vonatkozó történelmi források és irodalom. A két kép tárgya választható a magyar történelemnek a honfoglalás korától Mária Terézia koráig terjedő időszakából, vagy Mária Terézia, vagy I. Napoleon korszakának háborúiból, a XIX. századi olaszországi hadjáratokból, vagy az 1864., 1866. és 1878-79. évi háborúk idejéből.

Minden egyes pályamű jutalma a *M. kir. honvédelmi miniszter úr adományából 500—500 korona.*

Határidő 1914 május 1.

A pályamunkákat a M. Tud. Akadémia hadtörténelmi bizottsága kebeléből kiküldött bizottság bírálja meg.

A jutalmazott pályaművek a «Hadtörténelmi Közlemények»-ben adatnak ki s a pályadíjon kívül ezen folyóiratnál szokásos díjazásban is részesülnek.

A beérkezett pályamunkák közül esetleg a nem jutalmazottak is kiadatnak a «Hadtörténelmi Közlemények»-ben, ha a bíráló bizottság azokat megfelelőeknek találja.

A pályamunkák lehetőleg írógéppel vagy idegen kézzel, könnyen olvasható írással, félívekre, tört oldalakra s a papirosnak csak egyik lapjára írva, jeligével és az író nevét rejtő ugyanazon jeligével ellátott lepecsételt boríték melléklésével a «Hadtörténelmi Közlemények» szerkesztőségéhez küldendő be.

Álnév alatt pályázóknak a jutalom ki nem adatik.

Ha a jeligés levél felbontása után kitetszenék, hogy a munka saját keze írása a szerzőnek, műve a jutalomtól elesik.

KÉPEK JEGYZÉKE

A MÁSODIK FÜZETHEZ.

I. Önálló képek.

	<i>Lap</i>
1. <i>Khevenhüller Lajos András</i> gróf tábornok arcképe. A történelmi arcképcsarnokban levő eredeti rézmetszet után	167
2. A báró de Suches tábornok vezérlete alatt álló császári csapatok és Tokaj helyszínrajza 1660-ban. <i>Sicha György Lukács</i> hadi mérnök egykorú rézmetszete után. Az eredeti metszet a Műemlékek Országos Bizottsága rajztárában van. Négyzeres melléklet. 10—11-ik ábra...	176
3. Tokaj a XVII-ik században. <i>Sicha Lukács</i> egykorú rézmetszete után. Eredetije a Műemlékek Orsz. Bizottságában. Kettős melléklet. 15. és 16-ik ábra	135
4. A poddubniei csata 1812 augusztus 12-én. A Mitteilungen des k. k. Kriegsarchivs 1884. 3. f. IV. táblája után. Négyzeres melléklet ...	195
5. Az oroszok üldözése Luckig. 3-ik számú vázlat. Kettős melléklet. Pilch Jenő százados vázlata után a Franklin-Társulatnál készült kőnyomat	205

II. Szövegeképek.

1. Tokaj vár 1660-ban. <i>Holst Jakab</i> hadi mérnök egykorú rajza után. 6-ik ábra	168
2. Tokaj vár, a hogy azt <i>Sicha</i> mérnök 1660—64-ig helyreállította. 7-ik ábra	169
3. Tokaj. <i>Coronelli P.</i> után. 8-ik ábra. <i>Coronelli</i> : Regno de Ungheria című művéből vett rézmetszet után. <i>Coronelli</i> életrajzát és hazánkra vonatkozó fentebbi munkájának megjelenési körülményeit még homály fedi. Életrírói keresztnévét illetőleg is eltérnek. <i>Nagler</i> és a <i>Winkler</i> -féle catalogus szerint Fr. Vincenz, <i>Thieme Baecker</i> szerint (VII. k. 449. l.) P. Vincenzo Maria, mások szerint Márk. Született Velenczében 1650-ben, meghalt 1718-ban ugyanott. Papi	

Lap

pályára lépett, 52 éves korában a minoriták generálisa lett. Ekkor XIV-ik Lajos udvarába hívta s nagy ég- és földgömbök készítésével bízta meg, melyek a párisi nemzeti könyvtárban őriztetnek. Utóbb Velenczében a földrajz tanára lett. Ő alapította az ottani Argonauta akadémiát s valami négyszáz térképet hagyott hátra. Legnevezetesebb műve 28 kötetes nagy geographiai munkája, melyből azonban csak hét kötet jelent meg. Ezen egész életén át dolgozott és klastroma jövedelmének nagy részét is reá költötte. Magyarországra vonatkozó munkáját életírói nem is említik. Rézmetszői működése kétséges, úgy látszik ő csak kiadója volt e lapoknak.

- Magyarországra vonatkozó munkája, melyből Tokajt is vetük, évszám nélkül jelent meg, azonban I. József rézmetszetű arczképével kezdődik s így a XVIII-ik században kellett megjelenie. A qu. folioalakú könyvben 10 lap olasz szöveg, 6 térkép és 66 rézmetszetű várkép foglaltatik. Egy másik kiadásban Veszprém várának képein 362 folyószám látható. A mi azt mutatja, hogy egy nagyobb sorozatból való. E kiadásban Dalmácia erődieről külön 35 lap van. Munkács látképe az egyetlen, a melyen a rézmetsző neve olvasható az egyik kiadásban. Ez *Pietro Moro*. Ez a művész *Nagler* szerint 1800-ban született. Miután pedig Coronelli már 1718-ban meghalt, világos, hogy munkája halála után is több kiadást ért 171
4. Tokaj látképe a XVII-ik században, *Holst* után. 9-ik ábra. *Holst* rajzainak eredetije a bécsi Kriegsarchivban s fényképi másolatai a Műemlékek Orsz. Bizottságában őriztetnek 174
5. Tokaj vár felépítményeinek madártávlati képe 1660. *Sicha Lukács* egykorú rajza. Eredetije az Országos Levéltárban. 12-ik ábra ... 179
6. A tokaji bástyák szelvényei. *Sicha* után. 13-ik ábra 183
7. A tokaji vár kibővítésének terve. *Sicha Lukács* 1668-iki rézmetszete után. Eredetije a Műemlékek Orsz. Bizottságában. 14-ik ábra... .. 184
8. Tokaj várának jelenlegi színhelye. 17-ik ábra. A 6, 7, 12, 13 és 17-ik számú rajzokat *Soós Elemér* ezredes készítette 192
9. Vázlat az 1328. évi magyar-osztrák hadjáráthoz. Dr. Wertner Mór vázolata után 243

III. Fejlécz.

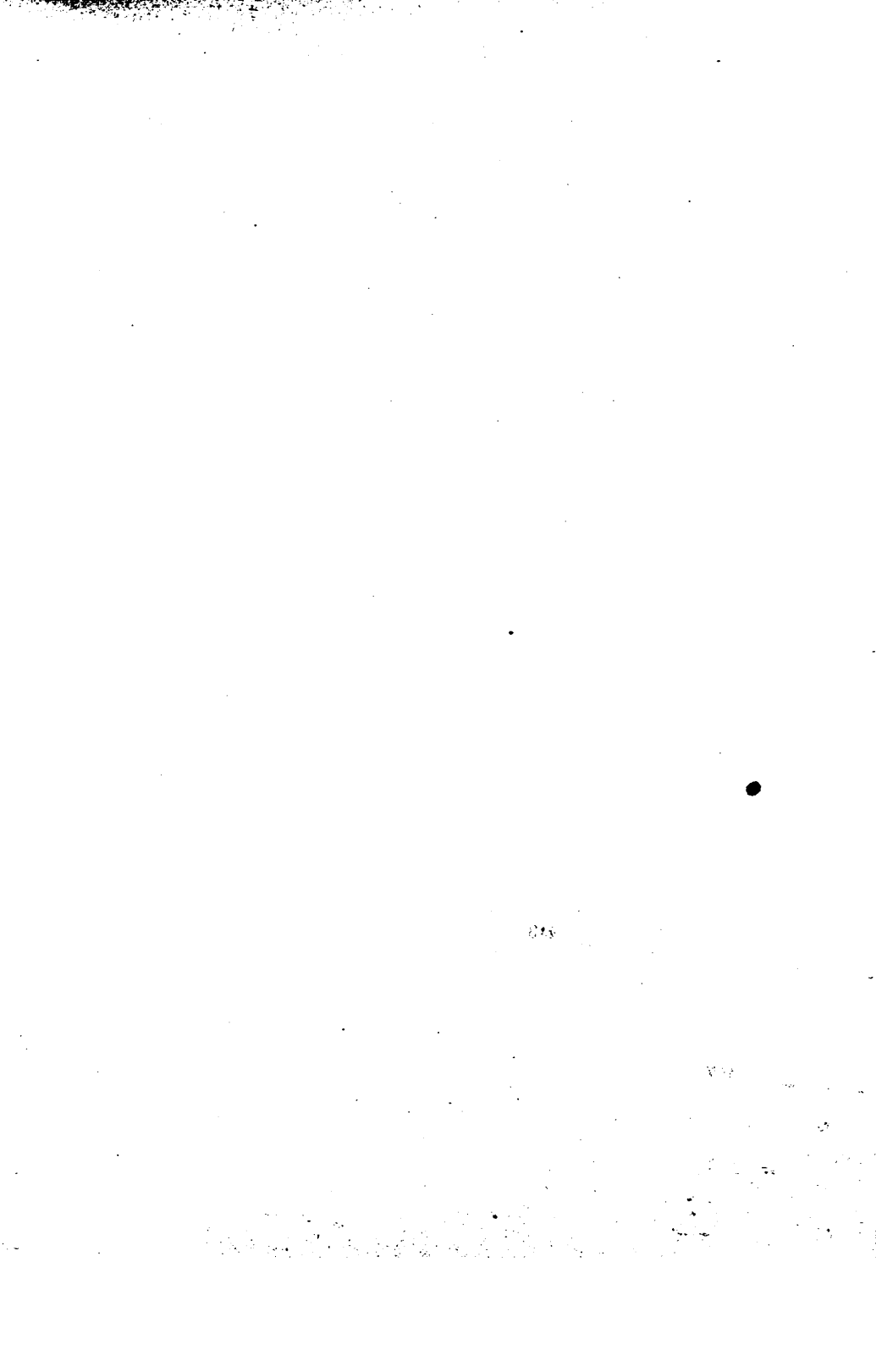
Tokaj vár látképe a XVII-ik századból, *Birkenstein Burchard* von A. E. Ertz Herzogliche Handgriffe. Wien 1686-ban megjelent művéből 167

IV. Záróképek.

	<i>Lap</i>
1. Tábori tüzérségünk 1812-ben a poddubniei csatában. Egykorú kö- rajz után: Oesterreichs Illustrierte Zeitung, 21. Jahrg. 46. Heft ...	233
2. Magyar huszár 1812-ből. dtto. ...	246
3. Ágyu a XVII-ik századból ...	282
4. Tüzérség a XVII-ik században ...	288
5. Kopjások gyakorlatai a XVII-ik században ...	320
A 3—5. sz. a. képek <i>Allain Manesson Mallet</i> Les travaux de Mars című s Párisban 1672-ben megjelent mű III. k. 13, 111, 115. lapjairól vették.	

V. Kezdőbetük.

1. <i>M</i> kezdőbetű. <i>Georgii Pray</i> . Annales Regum Hungariæ. Vindo- bonæ 1763. I. köt. 149. lapjáról ...	167
2. <i>V</i> „ <i>Mathias Bel</i> . Hungariæ novæ. Bécsben 1735-ben meg- jelent mű II. k. 170. lapjáról ...	264
3. <i>I</i> „ <i>Corpus Juris Hungarici</i> Budæ 1759. I. k. 4. lapjáról	289
4. <i>A</i> „ <i>Antonii Bonfini</i> . Rerum Ungaricarum decades. etc. Basiliæ. 1543., 130. l. ...	283
5. <i>J</i> „ <i>Corpus Juris Ungarici</i> II. Tom. Tirnaviæ. 1751. 3. l.	297
6. <i>K</i> „ A XVII-ik századból ...	304

RÁKÓCZY LÁSZLÓ.

